

Symposium Waanzinnige wapens

Door: Hans van Iterson

Na de ALV en de lunch was het op 25 mei tijd voor het middagedeelte: het symposium 'Waanzinnige wapens'.

Onder die noemer waren maar liefst vijf sprekers uitgenodigd die een breed scala van onderwerpen zouden belichten.

Tonie van Marle

Voorzitter Peter Buijs gaf allereerst kunstenaar Tonie van Marle het woord. Tonie presenteert het kunstproject WAR/RAW. Deze kunst over de Eerste Wereldoorlog bestaat uit een serie van 24 zwart-wit linodrukken van verminkte soldaten en beschadigde klassieke beelden.

Eind 2011 kwam Tonie in enkele musea waarin haar de kapotte beelden van de Hellenistische en Romeinse cultuur opvielen. Deze deden haar denken aan de gezichtsmismaakten uit de eerste wereldoorlog. Het menselijke gezicht van de gruwelen van een oorlog. Waarom kun je met esthetisch genot naar kapotte marmeren beelden kijken terwijl je schrikt bij een beschadigd mensengezicht? Waarom worden deze mensen weggestopt in de marges van de samenleving. Een zoektocht op internet bracht haar in contact met Leo van Bergen waar ze nog meer informatie vond.

Haar tentoonstelling bestaat nu voor de helft uit lino'sneden van kapotte klassieke beelden en voor de andere helft uit gezichtsmismaakten. Het vermengen van die twee stelt mensen in staat ook naar de gezichtsmismaakten te kijken. In haar woorden: 'Het is een combinatie van mens en marmer, van huid en steen, van gruwel en esthetiek, met de bedoeling om de verminkte mens, eeuwig weggedrukt in de marges van onze samenleving, eindelijk een zichtbare plaats in onze wereld te geven.'

Leo van Bergen

Medisch-historicus Leo van Bergen krijgt vervolgens het woord. Leo wil een intermediair vormen tussen de kunst van Tonie en het wetenschappelijke betoog van de andere drie sprekers. Hij heeft daarom gekozen voor een literaire verkenning van de Eerste Wereldoorlog. Leo zal het daarom niet

over de feiten en dodelijke cijfers hebben maar heeft zes literaire fragmenten bij elkaar gezet met de bedoeling de oorlog daadwerkelijk te laten voelen.

En zo passeren verhalen over een laatste aanvalsgolf, waarbij je je werkelijk tussen de soldaten en hun gruwelen waant. De gekte die oorlog veroorzaakt. De dood die tevreden uitkijkt over het oorlogslandschap. De ervaringen van een verpleegster tijdens de oorlog. De gevoelens van een gezichtsmismaakte in het ziekenhuis.

De verhalen zijn een selectie uit het boek 'Over stervenden' dat in het najaar zal uitkomen.

Frank Slijper

Frank is werkzaam bij de Campagne tegen wapenhandel. Hij behandelt het scala van militaire uitgaven, wapenindustrie, import- en exportbeleid, Nederlandse situatie met bijzondere aandacht voor de aanschaf van de JSF.

Waarom tegen wapenhandel?

Wapenaankopen door een staat leiden vaak tot een reactie van buurlanden, een wapenwedloop ontstaat en dat vergroot de kans op escalatie. Verkoop je aan dictaturen, dan is dat tegelijkertijd meehelpen aan de legitimatie van die dictaturen en daarmee ondermijn je de mensenrechten. Verder gaan omvangrijke militaire uitgaven ten koste van investeringen in gezondheidszorg, onderwijs en milieu ('Military vs. Human Security'). En dat geldt óók voor rijke landen.

Wereldwijd wordt jaarlijks maar liefst \$1.753.000.000.000 uitgegeven aan wapens. Een bedrag dat bijna niet voor te stellen is. De Verenigde Staten is met € 682 miljard aan militaire uitgaven daarbij verreweg de grootste. Vooral na 11 september 2001 is er wereldwijd sprake van een flinke groei in militaire uitgaven, voor de VS is dat zelfs een verhoging van 40% geweest.

De wapenindustrie bloeit dan ook als nooit tevoren met dank aan de *War on terrorism* en de oorlog in Irak. Belangrijkste namen hierbij: Lockheed Martin, Boeing, BAE Systems, General Dynamics, Raytheon, Northrop Grumman, EADS, Finmeccanica.

Wapenhandel is geen gewone handel.

Wapenhandel vormt een instrument voor buitenlandse politiek. Het geeft toegang tot markten en grondstoffen. Wapens worden daarbij gebruikt als breekijzer of als bindmiddel. Ook hecht men politiek belang aan een eigen wapenindustrie, dat garandeert de nationale veiligheid zo is de redenatie. Daarbij komt dat wapenhandel als enige is uitgezonderd van vrijhandelsovereenkomsten, oftewel: staatssteun is toegestaan.

De klanten van de wapenindustrie zijn meestal overheden en daarbij gaat het om grote orders. Kijken we naar de wapenexport, dan exporteren de EU-landen verrassend genoeg samen meer dan de VS. Nederland staat wereldwijd zelfs op de 7de plek van wapen exporterende landen. Een feit dat lang niet bij iedereen bekend is.

En welke landen importeren dan die wapens? Dan kom je uit bij India, China, Zuid-Korea, Pakistan, Verenigde Arabische Emiraten. Niet geheel toevallig landen die conflicten hebben binnen hun regio.

Criteria voor wapenexport

De EU hanteert sinds 1998 een gedragscode voor wapenhandel. Deze bevat elementen als:

- de stand van zaken met betrekking tot mensenrechten,
- het voorkomen van binnenlandse of regionale spanningen, conflicten,
- zijn er tegen een land sancties afgekondigd,
- hoe is de ontwikkelingssituatie van het wapen kopende land.

Naast deze beperkingen zijn er echter ook legitimaties voor wapenhandel. Zoals het recht op zelfverdediging, de strijd tegen het terrorisme en niet minder belangrijk: economische redenen. Wapenhandel is goed voor de werkgelegenheid.

De Nederlandse wapenexport

Deze schommelt rond de €700-1.400 miljoen/jaar. Het gaat daarbij om:

- Marineschepen (Damen/Schelde)
- Militaire elektronica (radar, vuurleiding: Thales)
- Vliegtuig-/helikopterdelen (Fokker/Stork)
- 2de hands Defensie

Hierbij is telkens gebleken dat de exportcriteria nogal elastisch zijn en de koopman wat sterker in zijn schoenen staat dan de dominee. Nederlandse (en Europese) wapens gaan soms ook naar een dictatuur, spanningshaard of ontwikkelingsland.

De Joint Strike Fighter (JSF)

De JSF lijkt een nagel aan de Nederlandse doods-kist te worden. In 2002 met Wim Kok aan de macht besloot de regering mee te doen aan de JSF. Maar wat moeten wij met gevechtsvliegtuigen die in het hoogste geweldsspectrum vallen? Er is destijds geen discussie gevoerd over de kernwapens die de JSF als opvolger van de F16 zou dragen. De oplopende kosten zorgen ervoor dat het aantal toestellen al tot minder dan de helft gereduceerd is. Op papier is het nog mogelijk om uit het project te stappen maar feitelijk zitten we al te diep in de modder.

De JSF domineert momenteel het defensiebudget en vormt eigenlijk het symbool voor een failliet defensie-industriebeleid. Slechts een handjevol bedrijven, met name Stork, heeft iets aan dit project. De torenhoge kosten zorgen er eerder voor dat andere bedrijven steeds meer in moeten krimpen waardoor banen verloren gaan.

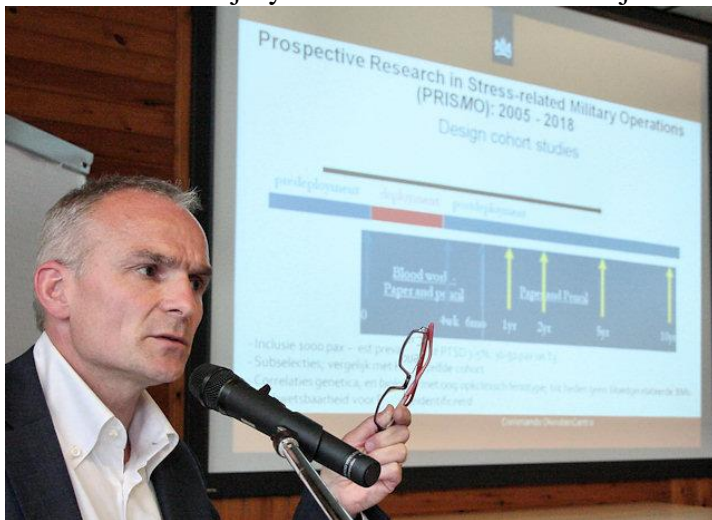
Eric Vermetten

Psychiater-kolonel, ministerie van defensie en hoofd onderzoek van het centrum van de militaire geestelijke gezondheidszorg.

Psychotraumatologen praten met militairen als bij hen 'de oorlog onder de huid is gaat zitten', zodanig dat die niet meer over gaat. Voor die mensen wordt het leven ondragelijk. Zij kunnen de oorlog niet vergeten. Het gaat daarbij om de posttraumatische stress stoornis (PTSS).

Wat is dat nu precies? PTSS is niet alleen een stressstoornis of een angststoornis. Deels is het ook een stoornis van het geheugen, een stuk van dat geheugen raak je niet meer kwijt. Het overrepresenteert in feite dingen uit het verleden in het dagelijks leven.

Hoe kwamen die veteranen vroeger terug uit die oorlog? Na WO I had men geen idee hoe daar mee om te gaan. De term 'shellshock' is toen geïntroduceerd. Ook nu kom je dat weer tegen. De 'bermbommen' zijn daar een voorbeeld van. De explosies van die bommen zorgen voor een (mild) traumatic brain injury. Die dreun nestelt zich in je hersenen.

Probleem tot ver na WO II was dat er nauwelijks gepraat werd met de soldaten die duidelijk last hadden van de gruwelen die ze meegemaakt hadden. Een belangrijke ommezwaai vindt na 1980 plaats, toen werd het palet aan namen dat bestond voor stoornissen ten gevolge van de oorlog samengebracht in de term 'posttraumatische stress stoornis'. Oftewel de effecten als oorlog onder de huid gaat zitten, het niet meer goed gaat en het ook niet meer goed komt met je na de oorlog.

Wat is er nu sinds 1980 in 3 decennia onderzoek gevonden? Ten eerste de constatering dat soldaten, die bijvoorbeeld uit Vietnam terugkwamen, aan een chronische stoornis leidden, die niet meer overging. Het eerste decennium was belangrijk voor de erkenning van PTSS: het bestaat. De volgende decennia zijn gebruikt om die stoornis, die nachtmerrie, in kaart te brengen. Waarom gaat die stoornis niet over, wat is het precies? Een Vietnam-veteraan die al twintig jaar lang een paar nachten per week wakker wordt en met een kussen tegen zich geklemd 'don't shoot, don't shoot' blijft herhalen. Hoe zit dat in het brein, kun je misschien voordat je soldaten uitzendt ze daar op testen? Wie is er gevoelig voor en wie niet? Het zou voor defensie interessant zijn die vraag te kunnen beantwoorden. Dan kun je zo goed en kwaad mogelijk aan preventie doen.

In die decennia is enorm veel onderzoek naar PTSS gedaan dat voordien niet werd gedaan. Als we dan kijken wat die PTSS precies is kom je uit op het volgende. *'Het blootstellen aan een schokkende gebeurtenis waarin een persoon blootgesteld wordt aan een feitelijke dood, bedreiging met de dood, of een bedreiging van de fysieke integriteit van zichzelf (gewond raken) of van een ander'*.

Hierbij ervoer de persoon intense angsten of afschuw. Hij heeft daarna 3 PTSS-symptomen:

- hij heeft nachtmerries, overdag of 's nachts,
- hij kan niet stoppen met te denken aan,
- hij heeft geen zin meer deel te nemen aan dingen in het dagelijks leven als verjaardagen, dat interesseert hem allemaal niet meer.

Hij wil het liefst thuisblijven en nergens meer naar toe gaan. En dan is er nog de voortdurende prikkelbaarheid/waakzaamheid, het houdt niet meer op.

Kernuitspraken van PTSS-slachtoffers zijn: het gebeurt telkens opnieuw, laat me met rust, niemand snapt het, ik word niet oud, waarom toch allemaal, ik verdien het niet te leven.

Dit laatste is de meest bedreigende, iemand vindt het niet de moeite waard om door te gaan met zijn leven. Voortgekomen uit een soort van schaamte over iets dat hij heeft meegemaakt in de oorlog.

Verontrustend is dat er momenteel in de VS meer oorlogsveteranen sneuvelen als gevolg van zelfmoord dan op het slagveld. En dat aantal neemt toe.

PTSS en dan verder?

Toch is er het een en ander veranderd. Als je vroeger PTSS had, dan was je klaar als militair, einde oefening, uitzendingsongeschied.

Tegenwoordig is er echter sprake van een behandelbare stoornis. Daar zijn voorbeelden van, militairen die na een slechte uitzending daar eentje met hele goede ervaringen tegenover kunnen stellen. Je kunt er dus wel vanaf komen als je maar tijdig en voldoende in therapie gaat. ‘Wie praat, die gaat’. Onderzoek onder soldaten wie wel en wie niet gevoelig is voor PTSS speelt daarbij ook een belangrijke rol. Immers wie gevoelig is voor een ziekte wil je liever niet aan risico’s blootstellen.

Maar toch, veel is nog onbekend. Een voorbeeld is een Vietnam-veteraan die weliswaar verschrikkelijke dingen meemaakt maar tot 20 jaar na terugkomst geen enkel symptoom van PTSS ontwikkelt. Totdat er opeens iets onverwachts gebeurt dat hem opeens Vietnam doet herbeleven. Wat is de incubatietijd van een syndroom? Wij weten het niet. Wat is die ‘trigger’ die toch opeens een trauma kan opleveren? Er valt nog genoeg te onderzoeken.

Kees Homan

Generaal-Majoor b.d. Kees Homan vertelt over *drones*, oftewel de ‘robotisering van oorlogsvoering’.

Dat zou eigenlijk de oplossing zijn voor het probleem van de vorige spreker, immers *drones* hebben geen emotie, ze slapen niet, ze drinken en eten niet. Maar desondanks zijn er tal van kanttekeningen te plaatsen.

Drones zijn in feite niets anders dan vliegende robots. Volgens P.W. Singer in zijn boek ‘*Wired for war*’ gaat het hier om de grootste militaire uitvinding sinds de atoombom.

Wat zijn de voordelen van robots?

Ze kunnen smerig werk of saai werk verrichten, maar ze kunnen ook gevaarlijk werk verrichten. Specifiek op een rijtje gezet de voordelen van *drones*:

- Gemakkelijk op te offeren: zelfmoordmissies
- Geen slachtoffers of krijgsgevangenen
- Gering publiek verzet
- Toenemende personeelskosten en veranderende demografie maken *drones* aantrekkelijk
- Gemakkelijke toegang tot door massavernietigingswapen besmet gebied
- Agressief en zonder vrees
- Onvermoeibaar: geen behoefte aan slaap, voedsel of rust

Drones kunnen via satelliet op grote afstand bediend

worden.

Een toekomstig gevaar vormt de ‘autonome’ robot die steeds zelfstandiger wordt en meer naar eigen bevinden handelt. De mens wordt daarbij steeds minder betrokken bij beslissingen over leven en dood. Dit soort robots werkt drempelverlagend voor het aanwenden van gewapend geweld. Het is een risicoloze vorm van oorlogsvoering doordat er aan eigen zijde minder militaire slachtoffers vallen. Daar komt dan nog bij dat op de duur robots goedkoper zijn dan menselijke militairen. Tot nu toe is het Amerika dat eigenlijk de enige speler is op het gebied van de inzet van *drones*. Een na 9/11 aangenomen wet maakt voor hen *Targeted Killing* mogelijk. De president is geoorloofd alle middelen in te zetten om terroristische organisaties die de VS bedreigen aan te pakken. Dat heeft tot nu toe tot de nodige *Collateral damage* geleid.

- Aantal *drone*-aanvallen in Pakistan, Jemen en Somalië 2004-2012: 434
- Aantal doden: 3.857

- Van wie burgerdoden: 743
- Van wie kinderen: 270
- Aantal gewonden: 1.237

Hoe zit het met de ethiek?

Volgens Homan zijn *drones* die verkenningen uitvoeren en inlichtingen verzamelen geen probleem. Daarnaast kan geweld gebruikt worden zonder dat eigen personeel risico's loopt. Maar of *drones* goedkoper zijn dan bemande systemen? Dat is zeer de vraag. Ook zijn robots geen alternatief voor een soldaat in operaties waar het zwaartepunt ligt bij de *hearts and minds* van de bevolking.

Een groot probleem dat zich in de toekomst gaat aandienen is de 'autonome robot' die zonder tussenkomst van de mens opereert. Hier is, terecht, veel protest tegen.

Onder leiding van Nobelprijswinnaar, Jody Williams, startte een achttal internationale organisaties, waaronder het Nederlandse IKV/PaxChristi, de campagne *Stop Killer Robots* in Londen. De campagne streeft naar een internationaal verbod op ontwikkeling, productie en gebruik van volledig autonome wapens. Eerdere bottom-up benaderingen van internationale NGO's, leidden op succesvolle wijze tot verdragen die anti-personeelmijnen en clusterprojectielen verbieden.

Homan concludeert: essentieel is dat de mens de beslissingen moet blijven nemen over leven of dood. Dat mag je nooit overlaten aan autonome, zelfdenkende robots. Daarmee overtreed je volkenrechtelijke grenzen.

Forumdiscussie

Jannes Mulder: *vroeger werden pijl en boog als onsportief gezien bij oorlogvoering, is dat nu bij drones ook niet het geval? Is dit een gewone ontwikkeling of is er een wapengrens overschreden?*

Leo van Bergen: er is met *drones* een disbalans tussen doden en zelf gedood kunnen worden. Er moet bij oorlog een wederzijds risico zijn, dat vormt ook een drempel voordat je tot oorlog overgaat maar met *drones* verdwijnt die drempel.

Kees Homan: Goede vraag. Een intercontinentale raket is ook oneerlijk, net als een zeemijn. Dit is een evolutie. Ik vind dat een oorlog gekenmerkt moet worden door het lopen van risico's, zelfopoffering en kameraadschap, maar die zijn hier dus volledig afwezig. Is dit nog wel oorlog?

Auke van der Heide: *ik vraag mij na het verhaal over drones af, is er ooit een nieuw wapensysteem door de mens tegengehouden? Kan deze ontwikkeling nog wel gestopt worden?*

Kees Homan: Momenteel heeft de VS het monopolie, maar zodra dat niet meer zo is zullen zij gedwongen worden te onderhandelen over regulering. Vergelijk het maar met het Non-proliferatie verdrag voor kernwapens.

Carolien van de Stadt: *kan een drone met een kernwapen bewapend worden?*

Kees Homan: nee, daar zijn andere draagsystemen voor.

Niloufar Rahim: *inhakend op het selecteren van soldaten voor gevoeligheid voor PTSS, krijg je dan ook niet een soort 'humane robots'?*

Eric Vermetten: ik vind het in eerste instantie een kwestie van personeelszorg, je zorgt ervoor dat mensen die gevoelig zijn voor iets, daar niet aan blootgesteld worden.

Theo van de Heuvel: *als de JSF niet wordt aangeschaft, verdwijnt dan ook de Nederlandse kernwapentaak?*

Frank Slijper: niet perse, dat is een NAVO-taak. Maar het niet doorgaan van de JSF zou wel een mooi moment zijn om er een punt achter te zetten.

Kees Homan: daar ben ik het mee eens, maar ik vrees dat men niet meer terug zal komen op de aanschaf van de JSF.

Gerda den Boer: *betekent dat we met de aanschaf van de JSF weer een stap verder op de weg naar modernisering van kernwapens gezet hebben?*

Frank Slijper: het blijven vrije val-bommen, die zijn erg ouderwets en niet langer van strategisch nut, toch worden deze gemoderniseerd.

Kees Homan: binnen de NAVO moet een besluit als het afschaffen van die Amerikaanse kernwapens eenstemmig genomen worden, maar vooral Oost-Europa is daar niet voor, dus ik schat in dat ze vooralsnog zullen blijven.

Bert Sweerts: *drones dehumaniseren is dat juist? Zie ik dat goed?*

Kees Homan: twee voorbeelden, er wordt door het Britse ministerie van defensie geadverteerd voor *drones operators* met de omschrijving 'ben je goed in videospelletjes dan kunnen wij je binnen 6 weken *drone operator* maken'. Of een gesprek tussen twee *drone operators* die vanachter hun scherm verlangend afwachten tot de 'vijand' een verkeerde beweging maakt en ze kunnen schieten. Dat noem ik pas dehumanisering van de oorlog.

Hierna was het nog de beurt aan Leo van Bergen en Frans Meijman om de Wout Klein Haneveld scriptieprijs uit te reiken. Deze tweejaarlijkse scriptieprijs voor de beste scriptie op het gebied van 'medische hulp en geweldgebruik' werd deze keer gewonnen door Hamid Jalazadeh met zijn scriptie 'Gezondheidszorg in de Gazastrook. Een studie naar de invloeden van de Israëlische blokkade en operatie Cast Lead'

